

In slakkengang door het Limburgs landschap

J.W.P. Hannen, Marktstraat 1, 6049BA Herten

Vanaf juni tot september 2006 zijn twee gebieden in eigendom van Stichting het Limburgs Landschap onderzocht op de aanwezigheid van mollusken. Het betreft Landgoed Beijlshof gelegen op de westelijke Maasoever bij Heythuysen en de Linnerheide gelegen op de oostelijke Maasflank bij Linne. In dit artikel worden de resultaten gepresenteerd van de vastgestelde molluskenfauna.

LINNERHEIDE

De Linnerheide ligt aan de oostzijde van de Maas iets ten zuiden van Roermond, het gebied beslaat zo'n 82 ha. Het zuiden van dit gebied wordt begrensd door de Bergerweg. Het noorden begrensd door de weg van Merum naar Sint Odiliënberg, het westen door het nieuwe tracé van Rijksweg 73 en het oosten door de oude Gülickerweg. Het typische rivierterrassenlandschap bereikt in deze omgeving zijn grootste breedte. Ondanks dat in de buurt van de Maas grote grindwinningen hebben plaatsgevonden, is dit landschap in geomorfologisch opzicht nog vrij gaaf. Rond de Linnerheide zijn nog vele droge geulen en oude Roermeanders zichtbaar (DORT *et al.*, 2003). Als men de weg Berkenallee volgt, passeert men net voor Sint Odiliënberg het Roerdal, dat vijf meter lager ligt dan de Linnerheide. De hogere gronden

op de Linnerheide bestaan hoofdzakelijk uit schrale zandgrond. Op deze schrale gronden van de Linnerheide groeide dan ook niet veel meer dan Struikhei (*Calluna vulgaris*). Rond de eeuwwisseling in 1900, toen de grote ontginningen plaatsvonden, vond hier door de bevolking van de omliggende dorpen beweiding met schapen plaats. Er werd strooisel vergaard voor het gebruik in de stallen (HERMANS, 1972). In de eerste helft van de vorige eeuw is dit gebied beplant met Japanse lariks (*Larix kaempferi*), Grove den (*Pinus sylvestris*), Fijnspar (*Picea abies*) en Beuk (*Fagus sylvatica*).

LANDGOED BEIJLSHOF

Het Landgoed Beijlshof is al bekend vanaf 1505. Dit landgoed vormt in Midden-Limburg een belangrijke schakel in een rij natuurgebieden die ten westen van de Maas liggen. Via de Groote Bedelaar en Exaten is een vrij groot aaneengesloten natuurgebied tot het Leudal gecreëerd. Landgoed Beijlshof is gelegen aan de zuidzijde langs de weg van Horn naar Heythuysen, vrijwel direct na de spoorweg Roermond-Weert. Dit gebied is zo'n 93 ha groot en is genoemd naar de hoeve Beijlshof. Het gebied bestaat vooral uit bos maar ook uit weilanden en bouwland. Typisch voor dit gebied zijn de statige lanen die naar de hoeve Beijlshof leiden. Landgoed Beijlshof wordt doorsneden door twee beken: de Reijdtbeek en de Tungelroyse beek.

In het Midden-Pleistoceen heeft de Maas hier verscheidene lopen gehad, die later weer zijn opgevuld. De Reijdtbeek en de Tungelroyse beek liggen beide in zo'n dichtgeslibde, pleistoceene Maasbedding.

In de bossen rondom de hoeve staan vooral loofbomen. Op de drogere delen voornamelijk Zomereik (*Quercus robur*), Amerikaanse eik (*Quercus rubra*) en Ruwe berk (*Betula pendula*); de nattere delen zijn begroeid met Zwarte els (*Alnus glutinosa*) en Canadese populier (*Populus x canadensis*). De lanen zijn ingeplant met Amerikaanse eik en Beuk. Iets verder van de hoeve is

FIGUUR 1

Biotoop in de Linnerheide waar de Ruwe korfslak (*Columella aspera*) is

FIGUUR 2
De Look-glanslak (*Oxychilus alliarius*) op Landgoed Beijlshof (foto: John Hannen).

(*Deschampsia flexuosa*), Blauwe bosbes (*Vaccinium myrtillus*) of Veelbloemige veldbies (*Luzula multiflora*).

BEMONSTERINGSMETHODE

Een gedeelte van de gegevens is verkregen door het zoeken op zicht en een ander gedeelte door het verzamelen van strooisel- en bodemonsters. Op deze wijze zijn op veertien monsterpunten, verdeeld over de twee gebieden, waarnemingen verricht. Bij het zoeken op zicht worden takjes en stenen omgedraaid en wordt gekeken op plaatsen die het langst

rond 1950 Grove den aangeplant. Onder Grove den komt vaak een dichte struiklaag voor, met als belangrijkste soorten: Ruwe berk, Amerikaanse eik, Zomereik, Vuilboom (*Rhamnus frangula*) en soms Gewone vlier (*Sambucus nigra*). Plaatselijk bestaat de ondergroei uit struweel van braam, soms ook met stekelvarens, Bochtige smele

vochtig blijven. Op deze plaatsen zijn ook bodemonsters genomen. Er is naar eigen inzicht een wisselende hoeveelheid bodem-materiaal verzameld. Het grofste materiaal is ter plekke uitgezeefd, met een grove zeef (keverzeef) en onderzocht op de aanwezigheid van slakken. Het resterende materiaal is verzameld en

vervolgens gedroogd, verder uitgezeefd en onder een binoculair uitgezocht. Helaas was 2006 in juli extreem warm en droog waardoor er waarschijnlijk weinig naaktslakken zijn aangetroffen. In augustus regende het weer langere perioden, waardoor de beesten juist overal rondkropen en daardoor niet specifiek onder stenen of takken te vinden waren. Hierdoor zijn ze juist moeilijk te vinden. De zoetwaterslakken zijn verzameld door met een keukenzeef (maaswijdte van 3 mm) langs de waterplanten en over de oeverbodem van de Rijdtbeek te trekken.

Een belangrijk doel van de inventarisatie was een beeld te krijgen van de diversiteit van de molluskenfauna. Bij het selecteren van de bezochte locaties is dan ook getracht een zo groot mogelijke spreiding binnen de terreinen te verkrijgen. Determinaties zijn uitgevoerd met behulp van een stereomicroscop en enkele determinatiewerken (GITTENBERGER *et al.*, 1984; 1998; KERNEY, 1980; KUIJPER, 2000). Daarnaast zijn de determinaties gecontroleerd door leden van de Mollusken Studiegroep Limburg van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.

FIGUUR 3
Voorlopig overzichtskaartje van de Ruwe korfslak (*Columella*)

TABEL 1

Het voorkomen van slokken bij Landgoed Beijlshof en op de Linnerheide. +: 1 tot 4 exemplaren; ++: 4 tot 10 exemplaren; +++: > 10 exemplaren.

BESCHRIJVING MONSTERPUNTEN MET RESULTATEN

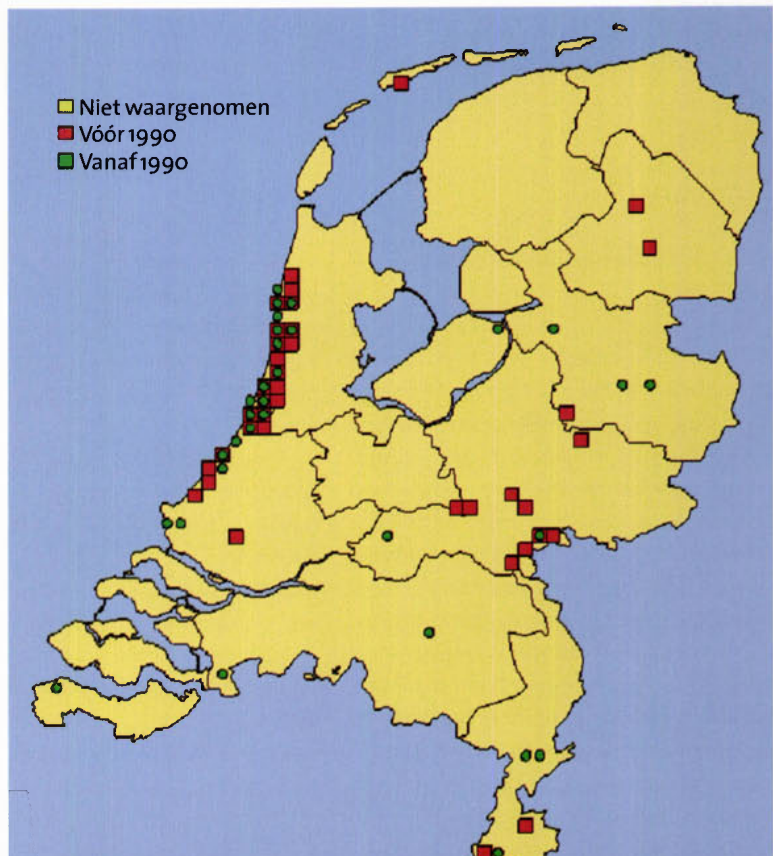
Op de Linnerheide zijn zes monsterpunten uitgekozen die alle in het bos liggen en zo'n 80 tot 120 meter van elkaar verwijderd zijn. Over het algemeen bestaat de boomlaag uit aanplant van Beuk [figuur 1] met als uitzondering van een monsterpunt in een aanplant van Japanse lariks. De struiklaag is door de beschaduwing van Beuk op veel plaatsen niet tot weinig ontwikkeld. Daar waar struiken voorkomen bestaat de struiketage uit Amerikaanse eik, Wilde lijsterbes (*Sorbus aucuparia*), Zomereik, Amerikaanse vogelkers en Tamme kastanje (*Castanea sativa*). Ook de kruidlaag telt maar weinig soorten. Waar de bladlaag minder dik is groeit Pilzegge (*Carex pilulifera*), Brede stekelvaren (*Dryopteris dilatata*) en Smalle stekelvaren (*Dryopteris carthusiana*). Op monsterplaats 5 (Amersfoortcoördinaat: 195.984-351.651) vormt een zware tak, afgebroken en inmiddels wegrottend een ideale plek voor slakken. Hier zijn de meeste soorten gevonden, namelijk Grote wegslak (*Arion ater*), Egelwegslak (*Arion intermedius*), Ruwe korfslak (*Columella aspera*), Gladde tolslak (*Euconulus fulvus*), Look-glansslak (*Oxychilus alliarius*) [figuur 2] en het Ammonshorentje (*Nesovitreo hammonis*).

Op Landgoed Beijlshof zijn acht monsterpunten bekeken, waarvan één nabij de Rijdtbeek. In deze beek zijn vier soorten zoetwaterslakken gevonden. De andere zeven punten liggen verder van elkaar dan op de Linnerheide. Op landgoed Beijlshof varieert de afstand van de monsterpunten van 40 m tot meer dan 150 m. De boomlaag is gevarieerder van samenstelling. Er zijn opstanden met Amerikaanse eik, Zomereik, maar ook broeklanden met Gewone es (*Fraxinus excelsior*) en Zwarte els. De struiklaag is over het algemeen goed ontwikkeld. In de struiketage komen Hazelaar (*Corylus avellana*), Wilde lijsterbes, jonge Amerikaanse eik en Gewone vlier voor. De kruidlaag bestaat uit Smalle stekelvaren, Bredestekelvaren, Drienerfmuur (*Moehringia trinervia*), Adelaarsvaren (*Pteridium aquilinum*), Frans raaigras (*Arrhenatherum elatius*), Kropaar (*Dactylus glomerata*), Akkerdistel (*Cirsium arvense*) en Bochtige smele. Hierbij onderscheidt zich monsterplaats 6 (Amersfoortcoördinaat: 191.993-361.446) door de ondergroei met Klimop (*Hedera helix*). Juist op deze plek is de Kleine korfslak (*Vertigo pusilla*) talrijk aanwezig. Monsterplaats 7, welke hier 50 m vandaan ligt, heeft geen Klimopbegroeiing

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Beijlshof	Linnerheide
Bruine blinkslak	<i>Aegopinello nitidulo</i>	++	
Gewone wegslak	<i>Arion ater</i>	++	++
Egel-wegslak	<i>Arion intermedius</i>	++	+++
Riempje	<i>Bothyompholus contortus</i>	+++	
Slanke dwergslak	<i>Corychium tridentotum</i>	+	
Witgerande tuinslak	<i>Cepaea hortensis</i>	+	
Glanzende agaathoren	<i>Cochlicopa lubrico</i>	+++	
Boerenknoopje	<i>Discus rotundotus</i>	+++	++
Gladde tolslak	<i>Euconulus fulvus</i>	+	
Vlakke schijfhoren	<i>Hippeutis complanotus</i>	+	
Gewone poelslak	<i>Lymnaea stagnalis</i>	+	
Ammonshorentje	<i>Nesovitreo hammonis</i>	+	+++
Look-glansslak	<i>Oxychilus alliarius</i>	+	+
Kelder-glansslak	<i>Oxychilus cellarius</i>	+	
Posthorenslak	<i>Plonorborius corneus</i>	++	
Dwergpuntje	<i>Punctum pygmaeum</i>	++	
Gewone barnsteenslak	<i>Succinea putris</i>	+	
Haarslak	<i>Trichio hispido</i>	++	
Geribde jachthorenslak	<i>Vallonia costata</i>	+++	
Kleine korfslak	<i>Vertigo pusilla</i>	+++	
Kleine kristalslak	<i>Vitreo contracto</i>	+	
Gewone kristalslak	<i>Vitreo crystallino</i>	++	
Doorschijnende glasslak	<i>Vitrino pellucido</i>	+	
Ruwe korfslak	<i>Columella aspera</i>		+
Gladde tolslak	<i>Euconulus fulvus</i>		++
Grote aardslak	<i>Limax maximus</i>		+

en hier is maar sporadisch de Kleine korfslak te vinden.

In totaal zijn in beide gebieden 21 soorten landslakken aangetroffen. Van de landslakken behoren achttien soorten tot de huisjeslakken en drie soorten tot de naaktslakken [tabel 1]. Gezien de

FIGUUR 4

Voorlopig overzichtskortje van de Kleine korfslok (*Vertigo*)

kleinschalige opzet van het onderzoek kunnen slechts voorlopige conclusies worden getrokken, maar het algemene beeld van geringe aantallen soorten slakken in bossen op arme zandgrond wordt door deze inventarisatie bevestigd (HANNEN, 2002). Positieve verrassingen zijn Ruwe korfslak (*Columella aspera*) en de Kleine korfslak. Beide soorten zijn niet zo algemeen in Midden-Limburg.

SOORTBESPREKINGEN

In de soortbespreking worden enkele algemene soorten alsmede enkele soorten die minder vaak worden gevonden besproken. De volgorde van de beschrijvingen is van algemeen voorkomend tot minder algemeen.

Egel-wegslak (*Arion intermedius*)

Dit kleine naaktslakje is zeer regelmatig te vinden in de strooisellaag van beide gebieden; het is een soort van bossen. De kleur van het lichaam varieert van licht grijs tot grijs en van licht geel tot geel. Het slakje heeft bij het intrekken van het lichaam een kenmerkende schubbenstructuur, zodat ze inderdaad lijkt op de stekels van een egel (BOESVELD, 2005). Ze werd onder alle weersomstandigheden aangetroffen.

Boerenknoopje (*Discus rotundatus*)

Deze huisjesslak is in Nederland zeer algemeen, vooral in urbane gebieden. Waarschijnlijk bestaat haar oorspronkelijke biotoop uit oudere loofbossen met een goed ontwikkelde strooisellaag (BOESVELD, 2005). Deze slak werd algemeen aangetroffen in beide gebieden, hoewel ze een voorkeur leek te hebben voor de vochtige plekken.

Gladde tolslak (*Euconulus fulvus*)

De Gladde tolslak is een soort, die in Nederland in allerlei soorten

biotopen te vinden is. Het is een typische bossoort die kan leven in een zure omgeving, vaak weggekropen onder het bodemmateriaal. Zowel bij monsterpunt nummer 6 in Beijlshof als bij monsterpunt nummer 5 in de Linnerheide zat deze soort tussen de bodemonsters. Een enkel exemplaar werd ook op zicht op de schors van de afgebroken tak gevonden. Het huisje ziet er uit als een tolletje door de dicht op elkaar liggende windingen.

Ruwe korfslak (*Columella aspera*)

Dit kleine korfslakje is een soort die vaak wordt aangetroffen in eikenbossen op zandgrond [figuur 3]. Op monsterplaats nummer 5 op de Linnerheide werden twee levende dieren aangetroffen. Tijdens regen in het voorjaar kruipen de dieren op takjes en bij droogte zitten ze diep in de strooisellaag (BOESVELD, 2005). Juist in de nattere periode in augustus werden enkele exemplaren, in bodemonsters, gevonden. In het voorjaar is er een betere kans om meerdere levende dieren op takjes waar te nemen.

Kleine korfslak (*Vertigo pusilla*)

Deze soort, met afmetingen van 1,9-2,1 mm hoogte en 1,1-1,2 mm breedte (GITTENBERGER *et al.*, 1984;1998), is gevonden op de takjes die los tussen Klimop lagen (monsterpunt nummer 6, Landgoed Beijlshof). Er waren populierentakjes bij van drie cm dik en 20 cm lang, waar meer dan tien exemplaren op zaten. In Limburg is deze soort niet algemeen [figuur 4].

DANKWOORD

Allereerst een woord van dank aan Jan Hermans voor de opname en de typering van de flora op de monsterpunten, alsook voor het door nemen van de tekst. Ook een speciaal woord van dank aan Stef Keulen en Gerard Majoor die de determinaties van de mollusken controleerden.

Summary

EXAMINING LIMBURG LANDSCAPES AT A SNAIL'S PACE

In the summer of 2006, two areas owned and managed by the Stichting het Limburgs Landschap were examined for their mollusc fauna. One area, Beijlshof, lies in a former bed of the river Meuse, and is traversed by two brooks. The other area, the present Linnerheide, is situated on higher grounds in a typical river landscape and on former beds and meanders of the river Roer. During the survey, several points in both areas were sampled for molluscs. Four species of water snail were found in the Rijdtbeek brook in the Beijlshof area. In total, 21 species of snail were found in the two areas: 18 snails and 3 slugs. An interesting finding was that the Wall whorl snail (*Vertigo pusilla*) was only found at a site fea-

Literatuur

- BOESVELD, A., 2005: Inventarisatie van de land-slakken van Noord-Brabant. Stichting European Invertebrate Survey - Nederland, Leiden.
- BORKENT, I. & P. BRAUTIGAM, 2001: Beheersplan district Midden 2000-2010. Bosland Adviesbureau, Slijk-Ewijk.
- BRUYNE, R.H. & C.M. NECKHEIM, 2001: Van Nonnetje tot Tonnetje. De recente en fossiele weekdieren (slakken en schelpen) van Amsterdam. SCHUYT & Co., Haarlem.
- DORT, K.W. VAN, C.J. GRASHOF-BOKDAM, A.F.M. VAN HEES, P.W.F.M. HOMMEL, J.T.R. KALKHOVEN & M.J. SCHELHAAS, 2003. Kleine bossen in het landelijk gebied. Geschiedenis, waarde en beheer. Alterra, Wageningen.
- GITTENBERGER, E., A.W. JANSSEN, W.J. KUIJPER, J.G.J. KUIJPER, T. MEIJER, G. VAN DER VELDE & J.N. DE VRIES, 1998: Nederlandse Fauna 2. De Nederlandse zoetwa-

termollusken. Recente en fossiele weekdieren uit zoet en brak water. Nationaal Natuurhistorisch Museum/KNNV Uitgeverij, European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden/Utrecht.

- GITTENBERGER, E., W. BACKHUYIS & T.H.E.J. RIPKEN, 1984. De landslakken van Nederland. Bibliotheek van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging no.37. Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Amsterdam.
- HANNEN, J., 2002: De mollusken van het Weerterbos. Natuurhistorisch Maandblad 91(12):287-290.
- HERMANS, J., 1972: De Linnerheide. Heemkunde-vereniging Roerstreek Jaarboek 4. Heemkunde-vereniging Roerstreek, Sint Odiliënberg:103-105.
- KERNEY, M.P. & R.A.D. CAMERON, 1980. Elseviers slakkengids. B.V. Uitgeverij ELSEVIER/FOCUS, Amsterdam/Brussel.
- KUIJPER, W., 2000. De weekdieren van de Nederlandse brakwatergebieden. Nederlandse Faunistische Mededelingen 12:41-119.